

נראה לי שאיני טועה בהסבר הנבא. שם העצם קטיגור (ממקור השפה היוונית) נעשה לבן-בית בארמית ובסורית, והוא מופיע כבר במשנה אבות פ' ד', י"ג. הפועל משרש זה מופיע בלשון חכמים בתלוף אותיות "קטרג" במקום "קטגר" וזאת כודאי מטעמי הגייה. כך הוכשרה הקרקע לפרוש אטימולוגי-עממי המשבץ את הפועל בתוך הלשון הארמית. שתי ההברות של "מקטרג" נפרדו לשתי מילים "מקטע רגלין". אמנם לא קל המעבר מ"לקצץ רגלים" אל "להאשים" אך מצאנו פרושים דחוקים כאלה לעתים קרובות אצל אטימולוגיות עממיות. השוה למשל סנהדרין ס"ז ע"ב וחלוין ז' ע"ב ששם נעשה "כשפים" ל"מכחישין פמליא של מעלה"². בדרך זאת התאימה לעצמה לשון העם את הפועל "לקטרג": על דרך המשל יקוצצו רגליו של הנאשם, כלומר סופו של החוטא ליפול.

בשלהי ימי-הביניים הרחיבו לכת בדרכי האטימולוגיה העממית, כי מטרם הייתה להוכיח שלשון הקודש היא המקור לכל הלשונות, ושיערו השערות דחוקות ומפולגות ביותר. מספר ר' עזריה מן האדומים בספרו "מאור עינים" (מהדורת קסל עמ' 456) שבספר "דור הפלגה" של ר' דוד פרובניצאלי נתפרשו למעלה מאלפיים מלים לטינוט, יוניות ואיטלקיות מתוך הלשון העברית.

באותה מאופות חכמי ישראל באותו דור כינה הנואם את הנאספים בשם "עקמדיה" ואחד מן השומעים התרעם שהנואם ישחמש בלשון יוונית. אמרתו לו — כך מטשים ר' עזריה — שהמקור המלה היוונית הוא "עקד העם" (עיין מליכים ב' א' י"ב) ונתח דעתו.

היום תמהים אנו שחכם לשונות בקורתי כר' עזריה מן האדומים העלה בדעתו השערה בלתי אפשרית כזאת. אך כידוע יש גם אצל אפלטון וקיקרו אטימולוגיות משונות כאלה אע"פ ששניהם היו סופרים למופת כלשונם הם.

[מצאתי אח"כ הערה כחכמי המחבר שכחב, כי ידוע לכולם כי המלה "עקמדיה" בא מן הגו של אקדמוס באחונה שאפלטון חזרה, אלא ר' עזריה דחה את המתרעם בקש. (הערת המביא לדפוס)].

1 ועיי גם דבריו של רש"י הירש בליקוטי מאורים פפ"ד מ' 1912 כרך ו' עמ' 407. חודשו החשוב הוא שיש והאטימולוגיה העממית היא להעלה ללשון כי היא לעתים משנה את משמעות המלה המקורית וכך מעשרה את הלשון. מאד יד יש והאטימולוגיה מוסה לפרש את מקור המלה הזרה בדרך מעין מדעית. כך מפרש ר"ע מברטנורא במס' בבבירם פ"א מ"ח: "אפסורופוס" — אבי הקטנים, בלשון רומי קורין לאב פטרי"ר לקטנים פוס", עיין אברהם ביק, "אזור עור" הגות על המשבי מהע"ב" זצ"ל מתי"ק "המשירי" תשל"ב.

2 ועיי עוד שבת ע"ז ע"ב ונדריים ז"א ע"א.

מתוך עיתון בבריטניה
[מתוך עיתון בבריטניה]
ריב טולן אינג'ווי
28-28 '88

תוצובה מקטע רגליות דרשיעיי

תופעה מצויה היא בשפות רבות שבטויים ומלים שנואלו משפה זרה משנים את צורתם המקורית עד שהם דומים לצורות הלשון של השפה השואלת ויש שהשינוי הולך ונמשך עד שגוים ונעלמים כמעט היסודות המקוריים, ונוצרת מלה חדשה שגם בצלילה וגם במשמעותה היא של השפה השואלת — וכמעט ואין לה עוד דמיון עם המלה המקורית, הזרה. זוהי ה"אטימולוגיה העממית", שמטרתה היא להפך את המלה הזרה לכת-בית בלשון העם.

אין זה מפתיע שגם בספרות התלמודית אנו מוצאים אטימולוגיות עממיות רבות. העם ישב בתוך אוכלוסיה המדברת שפה זרה לו ולכן נוקט למלים זרות רבות בלשון היומיומית. טבעי הדבר שנוצרה המגמה לחת למלים אלה צורות ארמיות ועבריות, שהרי האיש הפשוט לא יזכור את משמעות המלה הזרה אם היא לא תקשר בזכרונו עם אוצר המלים של שפת האם. רק כך נבין את האטימולוגיות המוזרות שניתקל בהן לעתים בתלמוד ואשר מתמחות את הידיע לשונות עתיקות.

לדוגמא: בערוך וברשי"י נמצא ש"אפוחיקי" היא "פה תחת קא", ו"דיחיקי" נתפרש בתלמוד שהוא "דא תחת למקם" (כ"מ י"ט ע"א), ואין כל טעם ללשוך לאטימולוגיות תמימות אלה. ממציעיהו בודאי לא נסתר מהם המקורות ביוונית. אך הם ביקשו ליצור אטימולוגיה עממית כדי להקל על אלה שאינם מדברים יוונית ג.

נראה לי שבבבצה כה ע"ב יש דוגמה לענין זה שראוי לדון בה. שם אומר למי בר אבא: "תצובה מקטע רגליות דרשיעיא". רש"י: "תצובה... עשב ששרשינו נוקבין ויורדין בעומק ואין מתפשט לצדדין כלל ונוטעין אותו בין גבולין שדות... מקטע רגלי הרשעים ליום הדין שגוזלים וחוטמים ומשינין גבול...". גם נטיעה ("נטיעת ערלה שאמרה תורה להמחין שלש שנים...") מקטעת רגלים לקצבים שאינם ממתנינים להפשת וניתוח הבהמה ונהגים מבשר שדריין ספק טרפה. לבסוף אומר התלמוד שתורמוס "מקטע רגליות" של ישראל שחרי מרירותו נעלמת לאחר שבע שלקות בעוד שישיראל אינם שבים בתשובה גם לאחר שצנעשו שבע פעמים.

הבטוי "מקטע רגליות" מקביל ל"מקצה רגלים" שבמקרא (משלי כ"ז ו') אך משמעותו שונה לגמרי, שהרי בכל הקטע בגמרא כביצה אין הוא יכול להתפרש אלא כ"מאשימים". כיצד הגיע בטוי זה למשמעות זאת בעוד שהיה צריך להתפרש כ"מקצץ רגליהם"?